

DE IDENTITEIT VAN *EUGLESA* JENYNS, 1832: EEN NETELIGE KWESTIE

door

R.A. Bank

Het komt helaas nogal eens voor, dat de Latijnse naam van een soort wordt veranderd. Het onder verschillende namen voorkomen van een soort in de literatuur kan erg verwarrend zijn. Een verandering van naam kan, grofweg, een tweetal oorzaken hebben. Ten eerste, er kan sprake zijn van meerdere opvattingen wat betreft de systematiek van de soort. Een mooi voorbeeld daarvan zijn de Erwtmossels. De meeste malacologen uit het Westen erkennen één genus, namelijk *Pisidium* C. Pfeiffer, 1821, en splitsen dat op in een aantal subgenera. Anderen, met name malacologen uit de voormalige Sowjet Unie, erkennen naast *Pisidium* nog een aantal genera, waarvan *Euglesa* er één is. Als men de meer westerse visie aanhoudt, dan dient *Euglesa* gebruikt te worden als naam voor een groepje soorten, dat geoormerkt wordt als subgenus van *Pisidium*. Voor een verdere inwijding in de problematiek zie de discussie gevoerd in Cb 275, 276, 278, 282 en 284. Ten tweede kan een verandering van naam samenhangen met de regels van de "International Code of Zoological Nomenclature", vaak afgekort als ICZN. Dit is een wetboek voor de naamgeving van diersoorten; alle zoologen van nu dienen zich aan dit wetboek te houden. Het geeft regels hoe te handelen met namen die gepubliceerd zijn na 1758. Zonder dit wetboek zou de chaos in de nomenclatuur niet te overzien zijn. Toch blijven er moeilijkheden bestaan, meestal uit onbegrip voor dit wetboek. *Euglesa* is daar een mooi voorbeeld van, blijkens het bovenstaande artikel van Kuiper (1998).

De naam *Euglesa* verscheen voor het eerst in de publicatie van Jenyns (1832) in de combinatie "*Euglesa Henslowiana*, Leach MSS. Brit. Mus.", een combinatie geplaatst als synoniem van "*Pisidium pusillum*, Nobis". Er wordt geen beschrijving gegeven van *Euglesa henslowiana*, noch een afbeelding, en er wordt ook niets gezegd over eventuele vindplaatsen of biotoop. Men zou geneigd zijn, *Euglesa* te betitelen als nomen nudum (een "naakte naam"), zoals sommige auteurs dat doen. Een naakte naam heeft volgens de nomenclatuur-regels geen status (het is niet geldig), en mag dan ook niet gebruikt worden in de naamgeving van organismen. Als *Euglesa* inderdaad een naakte naam is, hoeven we ons niet druk te maken over de identiteit van *Euglesa*: de discussie heeft dan hoogstens een academische betekenis, maar heeft geen praktische waarde. Helaas u raadt het al: *Euglesa* is géén nomen nudum. En dus moeten we ons wel degelijk druk maken omtrent haar identiteit.

Waarom is *Euglesa* geen nomen nudum? Artikel 11(e) van de ICZN luidt als volgt: "A name first published as a junior synonym is not thereby made available unless prior to 1961 it has been treated as

an available name and either adopted as the name of a taxon or treated as a senior homonym". Leach (1852: 291) geeft een beschrijving van zowel het genus *Euglesa* als van de soort *henslowiana*, en gebruikt de naam *Euglesa henslowiana* ter aanduiding van een bepaalde soort. Vanwege artikel 11(e) hebben we daarom niet meer te maken met een nomen nudum. Wie is nu eigenlijk de auteur van *Euglesa*? Vrijwel iedereen noemt als auteur Leach, zo ook Kuiper getuige zijn titel "De onvindbare identiteit van *Euglesa* Leach (in Jenyns, 1832)". Maar dat is niet juist. Artikel 50(g) van de ICZN luidt als volgt: "If a scientific name (taken, from example, from a label or manuscript) is first published in the synonymy of an available name and prior to 1961 becomes available through the provisions of Article 11(e), its author is the person who published it as a synonym, even if some other originator is cited, and is not the person who subsequently adopted it as a valid name". Klare taal: de auteur moet dus zijn Jenyns, 1832.

We weten nu dat de naam *Euglesa* een in principe beschikbare naam is, en ook wie de auteur is. Wat we nu nog niet weten is: wat is de identiteit van *Euglesa*? Op het eerste gezicht lijkt dat moeilijk te achterhalen: Jenyns geeft immers geen beschrijving, afbeelding of wat dan ook van *Euglesa henslowiana*. Wel beschouwt hij haar als een synoniem van "*Pisidium pusillum*, Nobis". Veel onderzoekers geloven dan ook: als we achterhalen wat *Pisidium pusillum* Jenyns is, weten we ook wat *Euglesa henslowiana* is. Dat noopt mij tot een tweetal kanttekeningen.

- (1) Er bestaat helemaal geen *Pisidium pusillum* Jenyns. De term "Nobis" van Jenyns is in dit geval wat misleidend gebruikt. Jenyns (1832) plaatste in zijn artikel achter elke *Pisidium* soort de term "Nobis" (zo ook achter bijvoorbeeld *obtusale*, *pusillum* en *amnicum*, waarvan de auteurs achtereenvolgens Lamarck, 1818, Gmelin, 1791 en Müller, 1774 zijn). Dit deed hij, om aan te geven dat hij de eerste was die deze soorten herkende als zijnde vertegenwoordigers van het genus *Pisidium*. Voordien werden deze soorten geclassificeerd onder andere genera, zoals *Tellina* of *Cyclas*. Het betreft hier dus een nieuwe combinatie, wat iets heel anders is dan een nieuwe soort. Hoogstens kan bekeken worden, welke interpretatie Jenyns heeft gegeven aan de naam *pusillum*.
- (2) Aan elk genus wordt een type-soort toegewezen. Voor *Euglesa* is de type-soort uiteraard *henslowiana* Jenyns, 1832 (en dus niet *pusillum* sensu Jenyns). Elke soort is gebaseerd op type-materiaal (al is het maar een verwijzing naar een plaatje of tekst uit een ander boek: immers, zonder materiaal valt er niets te beschrijven). Wat is nu het type-materiaal van *Euglesa henslowiana*? Ook daarover geeft het ICZN wetboek uitsluitel. Artikel 72(b)(iii) luidt namelijk als volgt: "The type series of a nominal species-group taxon of which the name was first

published as a junior synonym but was made available before 1961 under the provisions of Article 11(e), consists of the specimens (or specimen) cited with that name in the published synonymy, or, if none was cited, associated with that name before it was published in synonymy". Dus: wat in de verzameling van Jenyns ligt onder de naam *pusillum* is helemaal niet relevant. We moeten op jacht naar de schelp(en) die de naam *Euglesa henslowiana* dragen. Waar zijn die schelpen?

Uit het bovenstaande artikel van Kuiper blijkt, dat Oldham in de verzameling van Jenyns destijds geen schelpjes heeft gevonden die geassocieerd zijn met de naam *Euglesa henslowiana*. Dat is op zich niet zo vreemd. De naam is immers niet van Jenyns afkomstig (al is hij er volgens de nomenclatuurregels wél de auteur van), maar van Leach. In het artikel van Jenyns duiken op meerdere plaatsen nog andere namen van Leach op. Uit het artikel blijkt nergens, dat Jenyns materiaal van Leach zélf heeft gekregen. De namen zijn, naar het zich laat aanzien, afkomstig van etiketten van materiaal dat toendertijds in het British Museum te bezichtigen was. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de volgende opmerkingen "The variety *§* agrees with the series of specimens in the British Museum named by Dr Leach *C. stagnicola*", "Dr Leach called it *Pera gibba*, but I do not feel certain that all specimens on the board so named in the British Museum are referable to this species" en "Leach considered them as distinct species, and they accordingly stand in the collection at the British Museum, under the above names" (Jenyns, 1832: 297, 302, 310). Hoewel zo'n opmerking niet bij *Euglesa henslowiana* werd gemaakt, is het ook hier heel waarschijnlijk, dat Jenyns slechts materiaal heeft gezien dat in het British Museum lag, getuige ook zijn citatie "*Euglesa Henslowiana*, Leach MSS. Brit. Mus.". Additioneel bewijs is de opmerking van Gray (1840: 282), conservator van de molluskenverzameling van het British Museum, in de door hem geredigeerde uitgave van het boek van Turton. Onder het kopje *Pisidium* schrijft hij: "This genus was first distinguished by Scopoli: it has since been established, from characters drawn from the animal by Pfeiffer, under the name of *Pisidium*. Leach long ago separated it in his MSS. under the name of *Pera*, and afterwards of *Euglesia* [sic!], and the shells, with his names attached to them, were long exhibited in the British Museum collection".

Voor de identiteit van *Euglesa henslowiana* moeten we dus het materiaal bestuderen dat meer dan anderhalve eeuw geleden in het British Museum te bezichtigen was. Helaas dat ligt er niet meer, anders had Woodward (1913) het wel vermeld in zijn revisie van de Britse *Pisidium* soorten, een revisie die gebaseerd is op materiaal van het British Museum. Zelfs in 1840 lag het er al niet meer, want bovenstaande zin van Gray (1840: 282) staat in de verleden tijd ("the shells were long exhibited"). Waar het dan wél ligt weten we niet. We zijn daarmee weer op dood spoor geraakt.

Hoe zit het eigenlijk met de al eerder genoemde publikatie van

Leach uit 1852? Dit boek werd pas 16 jaar na de dood van Leach gepubliceerd, en 20 jaar na de publikatie van Jenyns. Het boek is echter een integrale weergave van een manuscript van Leach, en was geschreven door Leach lang voor zijn dood, want drukproeven van de eerste 116 paginas van het boek waren reeds in 1819 in de circulatie (Kennard & Woodward, 1926: 390). Dat het toen niet tot publikatie kwam, was te wijten aan de slechte gezondheid van Leach in 1820 (zie het voorwoord van Gray aan het begin van het boek van Leach). Het interessante van deze publikatie is dan ook, dat de beschrijving is gebaseerd op materiaal van vóór 1832, en dus mogelijkerwijs op type-materiaal. Immers: hier is Leach zelf aan het woord, nota bene de man van wie (1) de naam *Euglesa* en (2) het materiaal dat ter bezichtiging lag in het British Museum afkomstig was: materiaal waarop Jenyns de synonymie met *pusillum* baseerde.

Over de vindplaats en biotoop van *Euglesa henslowiana* schrijft Leach (1852: 291) het volgende: "Inhabits the river Cam, and in marshes near Cambridge". Duidelijk is, dat we hier dus niet met een mariene soort te maken hebben: Cambridge ligt daarvoor te ver landinwaarts. De beschrijving van de schelp is erg vaag (zo worden er geen afmetingen gegeven), en geeft geen houvast omtrent de identiteit. Maar Leach schrijft ook nog iets over het dier zelf: "The tracheal tubes are exserted; the under one is largest, with its aperture open". Hier worden de siphobuizen beschreven: zowel de anale als de branchiale siphobuis zijn uitgestulpt. Dat is interessant!! Want alle *Pisidium* soorten hebben slechts één uitgestulpte siphobuis, namelijk de anale siphobuis. Een tweetal uitgestulpte siphobuizen vinden we slechts bij *Musculium* Link, 1807 en *Sphaerium* Scopoli, 1777. *Euglesa henslowiana* zou op grond van deze beschrijving dus een *Musculium*- of een *Sphaerium* soort zijn! De vindplaatsen sluiten *S. rivicola* (Lamarck, 1818), *S. solidum* (Normand, 1844) en *M. transversum* (Say, 1829) uit als kandidaat voor *E. henslowiana* (zie de verspreidingskaarten van Kerney, 1976). *E. henslowiana* is op grond van de siphobuizen een synoniem van *S. corneum* (Linnaeus, 1758) of *M. lacustre* (O.F. Müller, 1774), en *Euglesa* is een synoniem van *Sphaerium* of *Musculium*. Maar helaastoch is met bovenstaande nog steeds niet onomstotelijk bewezen, dat *Euglesa* geen *Pisidium* is. Zowel Leach als Jenyns beschrijven in hun publikatie ook *Sphaerium corneum* en *Musculium lacustre*: zouden beide auteurs zich zo hebben kunnen vergissen met betrekking tot de genus-identiteit van *Euglesa*? Het is bijvoorbeeld zeker niet uit te sluiten dat Leach een levende juveniele *Sphaerium/Musculium* voor een *Euglesa* heeft aangezien (determinatiefout dus), terwijl het droge materiaal (zoals de toendertijds tentoongestelde schelpen in het British Museum) een *Pisidium* is. Jenyns heeft in ieder geval nooit een levend exemplaar van *Euglesa henslowiana* gezien. Alweer die knagende onzekerheid.

Kuiper heeft gelijk: voorlopig is de identiteit van *Euglesa* onvindbaar. Moeten we nu maar doen alsof de naam niet bestaat? Dat

lijkt mij niet. De naam *Euglesa* is de laatste jaren frequent gebruikt om een groep van taxa binnen *Pisidium* mee aan te duiden. De stabiliteit van de nomenclatuur is er niet mee gebaat de naam *Euglesa* te vervangen door een andere naam zoals Adler (1994) dat heeft gedaan: hij gebruikt de naam *Casertiana* Fagot, 1892. Daarbij komt dat juist deze laatste naam een buitengewoon ongelukkige keuze is. Fagot, en met hem Caziot, Servain en anderen van de "Nouvelle Ecole" hebben vele -ana namen geïntroduceerd. Zo is *Casertiana* een afgeleide van *Pisidium casertanum*. De meer dan 100 andere geïntroduceerde -ana namen zijn eveneens verbuigingen van de naam van de soort; met kan deze categorie van namen dan ook beschouwen als behorend tot de term "superspecies". En een naam voor een superspecies heeft geen nomenclatorische status (ICZN artikel 10e), mag dus niet gebruikt worden! Gelukkig maar, anders moeten we ons zo bekende namen zoals *Eobania* het veld laten ruimen voor de formeel oudere, maar nimmer gebruikte -ana namen. Toch maar goed dat er nomenclatuurregels zijn! Als we *Euglesa* zouden laten vervallen, alsmede de -ana namen, dan wordt het nog een heel gepuzzel te achterhalen welke naam dan in aanmerking moet gaan komen. Stel dat we zo'n naam vinden en gebruiken, en dat later blijkt (door het vinden van type-materiaal) dat *Euglesa* inderdaad een *Pisidium* is, dan moeten we de gevonden naam weer laten vervallen en vervangen door *Euglesa*. Terecht kan dan het verwijt gemaakt worden, dat we knoeiers zijn. Maar de echte knoeiers zijn natuurlijk de auteurs geweest, die de naam *Euglesa* van stal gehaald hebben, en hebben geïntroduceerd zonder zich te hebben bezig gehouden met wat nu eigenlijk de identiteit van *Euglesa henslowiana* is.

Conclusie van dit verhaal: *Euglesa* is een nomen dubium, maar laten we haar (uit oogpunt van nomenclatorische stabiliteit) het voordeel van de twijfel gunnen en haar blijven gebruiken voor een aantal *Pisidium* taxa. De identiteit van *Euglesa* kan overigens voor altijd gefixeerd worden door het vastleggen van een neotype. Dit is een wat kunstmatige actie, maar wel iets dat door de ICZN in een geval als het bovenstaande wordt aanbevolen. Wie zich daartoe geroepen voelt moet echter wel op zijn hoede zijn. De Russen beschouwen *Euglesa henslowiana* Jenyns, 1832 als een synoniem van *Pisidium personatum* Malm, 1855. We hebben pas echt een probleem, als dat geconsolideerd zou worden door een neotype: de naam *henslowiana* is immers ouder dan *personatum*! Dat is blijkbaar nog niemand opgevallen... Als er besloten zou worden, om inderdaad een neotype vast te leggen, dan zou ik er een voorstander van zijn om een exemplaar van *Pisidium casertanum* (Poli, 1791) te nemen. Zo'n actie zou de stabiliteit van de pisidiologische nomenclatuur het meest veilig stellen.

Summary

The name *Euglesa* is not a nomen nudum; being published in 1832 as a junior synonym by Jenyns it was nomenclaturally made available by Leach due to his 1852 publication (see ICZN article 11(e)). The author of *Euglesa* is, according to ICZN article 50(g), Jenyns (1832); so far, most authors considered Leach (1852) as its author. The identity of *Euglesa henslowiana* Jenyns, 1832, the type species

of *Euglesa* by monotypy, is unknown. The description of the animal by Leach refers clearly to a *Musculium* or a *Sphaerium* species. However, these characters cannot be used to unravel the identity of *E. henslowiana*, as the taxon is based on dry material only, namely the specimens labelled by Leach as *E. henslowiana*, specimens that were exhibited for a long time in the British Museum (and investigated in that museum by Jenyns). The whereabouts of this lot is unknown. The type locality of *E. henslowiana* is the river Cam and/or the marshes near Cambridge; it is therefore not a marine species. It is argued that *Euglesa* is most likely a *Pisidium* species, but it is unknown to which species *henslowiana* actually belongs (not *amicum*). As such, *Euglesa* is a nomen dubium. Because we cannot neglect the name *Euglesa* in any subdivision of *Pisidium*, because it is the oldest available name, a neotype should be selected to ensure nomenclatural stability. This neotype should preferably be a specimen of *Pisidium casertanum*.

Literatuur

- Adler, M., 1994. Zur Systematik der europäischen Sphaeriiden. Corresp.-blad Ned. Malac. Ver. 278: 58-63.
- Jenyns, L., 1832. A monograph on the British species of *Cyclas* and *Pisidium*. Trans. Cambr. phil. Soc. 4 (2): 289-311, pl. 19-21.
- Kennard, A.S. & B.B. Woodward (1926). Synonymy of the British non-marine Mollusca (recent and post-tertiary). London (British Museum): xxiv + 447 pp.
- Kerney, M.P., 1976. Atlas of the non-marine Mollusca of the British Isles. Cambridge (Institute of Terrestrial Ecology): v pp. + 200 maps + Index (3 pp.).
- Korniushin, A.V., 1995. Generic and subgeneric division of pill clams (genus *Pisidium* s.l.) on the base of anatomical characters. Corresp.-blad Ned. Malac. Ver. 282: 2-5.
- Kuiper, J.G.J., 1993. Subgenusindeling van het geslacht *Pisidium*. Corresp.-blad Ned. Malac. Ver. 275: 150-155.
- Kuiper, J.G.J., 1995. De subgenera van *Pisidium*, een conclusie. Corresp.-blad Ned. Malac. Ver. 284: 66-69.
- Kuiper, J.G.J., 1998. De onvindbare identiteit van *Euglesa* Leach. Corresp.-blad Ned. Malac. Ver. 305: 123-126.
- Leach, W.E., 1852. Molluscorum Britanniae Synopsis. A synopsis of the Mollusca of Great Britain, arranged according to their natural affinities and anatomical structure. London (Van Voorst): xvi + 376 pp., 13 plates (uitgegeven onder redactie van J.E. Gray).
- Meier-Brook, C., 1994. Zehn Subgenera für Achtzehn *Pisidium*-Arten? - Corresp.-blad Ned. Malac. Ver., 276: 9-14.
- Turton, W., 1840. A manual of the land and fresh-water shells of the British Islands, with figures of each of the kinds. A new edition, thoroughly revised and much enlarged, by John Edward Gray, F.R.S., &c. London (Longman, Orme, Brown, Green and Longmans): ix + Errata (1 pp.) + 324 pp., 12 plates.
- Woodward, B.B., 1913. Catalogue of the British species of *Pisidium* (recent and fossil) in the collections of the British Museum (Natural History), with notes on those of Western Europe. London (British Museum): ix + 144 pp., 30 plates.

Adres van de schrijver:
Graan voor Visch 15318
2132 EL Hoofddorp